

Murányi István

Drogfogyasztás a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei középiskolások körében*

A drogfogyasztásra vonatkozó országos vizsgálatok többségéhez hasonlóan¹ a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében készült felvételek sem felelnek meg elemi módszertani kritériumoknak, így nem szolgálnak megbízható információkkal. A Szabolcs-Szatmári Szemle néhány publikációjában hivatkoznak néhány, a nyolcvanas évek közepén készült survey-re, de a minta vagy az eredmények statisztikai jellemzőiről nem olvashatunk.² Az egészségügyi statisztikák (ideggondozók, pszichiátriai gondozók, alkoholgondozók) és a rendőrségi nyilvántartások adatai szintén nem alkalmasak a megyei droghelyzet jellemzésére.³

Az ifjúsági korcsoportot vizsgáló hazai kutatások közül leginkább a BKE Szociológia Tanszékének 1992 őszén elvégzett felvétele⁴ felel meg a metodikai követelményeknek, ezért úgy véltük, hogy az Országos Alkohológiai Intézet egyik kiadványában⁵ megjelent kérdőív, mintavételi eljárás és egyéb módszertani jellemzők alapján elvégzett adatfelvétel alapja lehet egy megyei drogmegelőzési és kezelési stratégia kidolgozásának. Néhány kérdést stilisztikailag módosítottunk, és a vallásosságra vonatkozó kérdésblokkot kiegészítettük, de ez egyik esetben sem jelentett tartalmi változást.

A mintavétel

A minta kialakításánál figyelembe kellett vennünk, hogy a megye három városában (Nyíregyháza, Mátészalka, Kisvárd) volt lehetőségünk az adatfelvételre. Az 1992-1993-as tanévben Szabolcs-Szatmár-Bereg megye 18 településén 49 középfokú oktatási intézmény működött, így nem lehetett olyan mintavételi módszerrel dolgozni, amely az iskolatípus és a tanulólétszám mellett figyelembe veszi a települések jellemzőit is. Ezért döntöttünk úgy, hogy a három város középfokú oktatási intézményeiben tanulókat tekintjük a mintavétel alapsokaságának. A kérdőív önkitöltős jellegéből adódott, hogy

* A kutatás az Állami Népegészségügyi és Tisztiorvosi Szolgálat Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Intézete és a Megyei Pedagógiai Intézet megbízásából 1993 májusában készült.

alapegységenként az iskolai osztály szerepelt. A minta kialakítása során a többi iskolatípushoz képest a tanulólétszámuk folytán kevésbé jelentős szakiskoláktól eltekintettünk. A negyedéves gimnáziumi és szakközépiskolai tanulók az adatfelvétel ideje alatt zajló érettségi vizsgák miatt nem szerepeltek a mintában.

A rétegzett mintavétel során az első lépcsőnél a tanulólétszámnak (osztályok) a városok, a második lépcsőnél az iskolatípusok, a harmadik lépcsőnél az évfolyamok szerinti megoszlása volt a rétegzési szempont. A konkrét iskolában, az utasításnak megfelelő évfolyamon belül az osztályok kiválasztása szisztematikus véletlen módszerrel történt. Az ily módon kialakított 1165 fős elemszámú minta jól reprezentálja a három város középiskoláinak (szakmunkásképző intézeteinek) három évfolyamát, de a megye egészét semmi képpen. (A vizsgált három városban működik a megye középfokú oktatási intézményeinek 59 százaléka, itt tanul a középiskolások több mint két harmada, ezért a „mintánk jól jellemzi Szabolcs-Szatmár-Bereg megye középiskoláinak (szakmunkásképző intézeteinek) három évfolyamát” kijelentés módszertanilag is helytálló. A kutatás eredményeinek ismertetése során csak a BKE már említett vizsgálatára hivatkozunk, mivel annak kérdőíve és az adatfelvétel körülményei (csoportos önkitöltős kérdőív, iskolai órákon lebonyolított felvétel) azonosak kutatásunk jellemzőivel.⁶

A minta jellemzői

A megkérdezettek több mint fele (58%) a megyeszékhely, egy negyede (26%) Mátészalka, 15 százaléka pedig Kisvárdai középiskolai oktatási intézményében tanul.

1. táblázat
A felvételi helyek és az iskolák típusa (százalékban)

	Nyíregyháza	Mátészalka	Kisvárdai
Szakmunkásképző	42	46	50
Szakközépiskola	37	21	14
Gimnázium	21	33	36

A szakmunkásképzőkben a fiúk, a gimnáziumokban a lányok felülreprezentáltak, az elsősök között lényegesen több a fiú, mint a másik két évfolyamon.

2. táblázat
A minta megoszlása nemeként és iskolatípusonként (százalékban)

	Fiú	Lány	Összesen
Gimnázium	13	48	26
Szakközépiskola	32	24	29
Szakmunkásképző	55	28	45

3. táblázat
Az iskola típusa és az évfolyam (százalékban)

	Szakmunkásképző	Szakközépiskola	Gimnázium
Első	46	38	24
Második	24	28	32
Harmadik	30	34	44

A kérdezettek közel két harmada (62%) fiú, 38 százaléka lány. Állandó lakóhelyét tekintve a három városban tanulók fele (53%) városban, 45 százaléka községben él, gyakorlatilag minden válaszadó (97%) Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében él. A tanulók 6 százaléka ismételt évet eddigi tanulmányai során. Az adatfelvételt megelőző félévben (1991-1992. tanév, első félév) a válaszadók többségének (51%) tanulmányi eredménye közepes és jó átlag között volt. A 3,00 alatti tanulmányi átlag a minta egy ötödét (21%), a 4,00 feletti átlag egy negyedét (26%) jellemzi. A kérdezettek közel felének (46%) van valamilyen – pl. ösztöndíj, alkalmi munka, rendszeres munka – havi rendszeres jövedelme. A tanulók egy negyede (25%) havonta 2000 Ft feletti összeget költ, s hasonló azok aránya, akik 500 Ft alatti összeget jelöltek meg (24%). Az iskolatípusonként eltérő ösztöndíjak miatt nem meglepő, hogy a szakmunkásképzőkben tanulók többségének (38%), a szakközépiskolások közül minden ötödik (24%), a gimnazisták közül minden tizedik (10%) tanulónak van rendszeres havi jövedelme.⁷ Ennek ellenére közel azonos arányban rendelkeznek a különböző iskolatípusban tanulók jelentősebb – 400 Ft feletti – jövedelemmel.⁸ Az évfolyamokon belül nem tér el lényegesen a rendszeres jövedelemmel rendelkezők aránya, de – a szakmunkásképzés sajátosságai miatt – a harmadéveseknek lényegesen több jövedelme van, mint a másik két évfolyamnak.⁹ Egy átlagos héten a kérdezettek 87 százaléka megy el otthonról szórakozni, kikapcsolódni. A tanulók egy harmada (34%) hetente egy, negyede (26%) hetente két alkalommal nincs otthon esténként.

A családi háttér jellemzői

Mindkét szülő iskolai végzettsége magasabb a lányoknál, mint a fiúknál.¹⁰ A tanulók szüleinek iskolázottsága és az iskolatípusok kapcsolata egyértelmű. A gimnáziumokban tanulók szüleinek a legmagasabb, a szakmunkásképzőbe járó diákok szüleinek a legalacsonyabb az iskolai végzettsége. Ennek megfelelően az értelmiségi, szellemi foglalkozású szülők leginkább a gimnáziumok, legkevésbé a szakmunkásképzők diákjait jellemzik.¹¹

A két szülő iskolai végzettsége közötti magas korrelációt ($p:0,001$, $R^2: 0,626$) figyelembe véve, a kérdezetteket csoportosítani tudtuk a családi háttér egyik legfontosabb mutatója, a szülők iskolázottsága alapján. Az eljárás során¹² két, a szülők iskolai végzettsége szerint jól elkülönülő csoportot kaptunk. A kérdezettek 36 százalékát az alacsony iskolázottságú, 53 százalékát a magasan iskolázott szülői háttér jellemzi.

4. táblázat

A szülők iskolai végzettsége alapján elkülönült csoportok (százalékban)

	Alacsonyan iskolázott szülői csoport		Magasan iskolázott szülői csoport	
	Apa	Anya	Apa	Anya
Maximum 8 általános	29	58	0	0
Szakk munkásképző	63	38	26	8
Érettségi	7	5	42	63
Felsőfokú	1	0	32	29

A szülők foglalkozási aktivitása azonos, 70 százalék aktív.¹³ A munkanélküliek és a nyugdíjasok magas száma miatt az inaktívak aránya mindkét szülői csoportban jelentős.¹⁴ A szülők iskolai végzettsége és a kérdezettek neme közötti összefüggések ismeretében nem meglepő, hogy a lányoknál magasabb az értelmiségi szülők aránya.¹⁵

Ahhoz, hogy a szülőket foglalkozás és foglalkozási aktivitás szerint együtt tudjuk jellemezni, az iskolai végzettséghez hasonlóan, két csoportot képeztünk.¹⁶ Az egyik csoportba (a kérdezettek 19%-a) azok a tanulók tartoznak, akiknél mindkét szülő aktív, s mindkét szülő többsége értelmiségi vagy egyéb szellemi munkát végez. A másik csoportban (a kérdezettek 73%-a) a szülők jelentős része inaktív, s gyakorlatilag nincs értelmiségi, szellemi foglalkozású apa vagy anya.

5. táblázat

A szülők foglalkozása és foglalkozási aktivitása alapján elkülönült inaktív, nem szellemi csoport jellemzői (százalékban)

		Apa	Anya
Foglalkozási aktivitás	Aktív	69	66
	Inaktív	31	34
Foglalkozás	Szellemi	2	2
	Nem szellemi	98	98

6. táblázat

A szülők foglalkozása és foglalkozási aktivitása alapján elkülönült aktív, szellemi csoport jellemzői (százalékban)

		Apa	Anya
Foglalkozási aktivitás	Aktív	100	100
	Inaktív	0	0
Foglalkozás	Szellemi	76	70
	Nem szellemi	24	30

A tanulók négy ötöde (81%) teljes családban, édesapjával és édesanyjával él. Minden tizedik (11%) tanulót egyedül neveli az édesanyja, s jelentős még azon családok aránya, ahol az édesanya nevelőapával él (4%). A hiányos családi háttér – ha nem a két édeszülő neveli a gyermeket – eltérően jellemző a különböző iskolatípusokban tanulóakra. A szakközépiskolákban 24, a szakközépiskolákban 19, míg a gimnáziumokban tanulók között már csak 16 százalék a hiányos családban élők aránya.¹⁷

Lányok és fiúk közel azonos (20-18%) arányban élnek hiányos családban. A kérdezettek családi-rokoni környezetében a rendszeres alkoholfogyasztás előfordulása a leggyakoribb, megítélésük szerint a közvetlen családtagok 5, más rokonok 11 százaléka sokat iszik. Nem elhanyagolható a gyógyszerfogyasztás sem: a családtagok 5, más rokonok 7 százaléka sok nyugtatót vagy altatót szed. A tanulók 8 százaléka rokonságában már előfordult öngyilkosság, 4 százaléknál öngyilkossági kísérlet. Az idegorvosi kezelés és a kábítószerfogyasztás sem ismeretlen a gyerekek rokoni környezetében (6, illetve 5%), s börtönviselt családtag vagy más rokon említése is előfordult (2-2%).

7. táblázat

Devianciák a családban (százalékban)

	Nincs	Közvetlen családtag ¹	Rokonság ²
Rendszeresen sok alkoholt fogyaszt	84	5	11
Sok nyugtatót vagy altatót szed	88	5	7
Öngyilkosságot követett el	92	1	7
Pszichológushoz vagy idegorvoshoz járt, jár	94	3	3
Öngyilkosságot kísérelt meg	96	1	3
Kábítószer fogyaszt, fogyasztott	95	3	2
Börtönben volt	96	2	2

1 Közvetlen családtagnak a következőket tekintettük: apa (nevelőapa), anya (nevelőanya), testvér.

2 A nagyszülőket és a nem közvetlen családtagokat soroltuk ebbe a csoportba.

A kérdőívben felsorolt hét, a deviancia fogalomkörébe tartozó jellemző valamelyikének a szakközépiskolákban tanulók közvetlen családtagjai (vagy más rokon) közötti előfordulási aránya (40%) szignifikánsabban magasabb, mint a szakközépiskolások és a gimnazisták (33-33%) esetében.¹⁸ Jelentős eltérés van a deviáns jellemzők előfordulása szempontjából a lányok (42%) és a fiúk (33%) családi környezetében.¹⁹ Az alacsonyan iskolázott szülők gyermekei (40%) és a hiányos családban élők (49%) közül többen tapasztalhatták környezetükben a felsorolt devianciák valamelyikét, mint a magasan iskolázott szülők (32%), illetve a teljes családban élők csoportjához (33%) tartozók.²⁰

A dohányzás jellemzői

A diákok fele (53%) már kipróbálta a cigarettázást, 17 százalékuk jelenleg is cigarettázik, míg egy harmaduk (30%) még soha nem dohányzott. A dohányzó tanulók közel két harmada (63%) naponta fél csomag alatt, 37 százalékuk fél csomag feletti mennyiségű cigarettát szív el naponta. Mátészalkán vannak a legnagyobb arányban (34%) a dohányzást még csak nem is próbálták, a jelenleg is dohányzók aránya a kisvárdai középiskolások körében a legmagasabb (22%). Ha az iskolatípus, évfolyam és a nem változókat nézzük, a kategóriákon belül közel azonos (53-55%) a dohányzást már próbálták aránya, viszont a jelenlegi cigarettázás megoszlása lényegesen különbözik. A szakmunkásképzőben tanulók (24%), a harmadévesek (21%) és a fiúk (20%) egy ötöde a felvétel idején rendszeresen dohányzott. A gimnazistáknak 8, az elsőéveseknek és a lányoknak „csak” 12-12 százalék a cigarettázik rendszeresen. A hiányos családban élők, a kollégisták (22-22%) és a rendszeres jövedelemmel rendelkezők (25%) között több a rendszeres dohányos, mint a megfelelő többi csoportban. A közepesnél rosszabb tanulmányi eredményű kérdezettek között szintén szignifikánsan magasabb a dohányosok aránya, mint a jó iskolai minősítésű csoportokban. A rendszeresen dohányzók családjában, rokonságában gyakrabban fordult elő a kérdőívben felsorolt devianciák valamelyike, mint azoknál, akik nem dohányoznak.²¹

Az alkoholfogyasztás jellemzői

A kérdezettek többsége (83%) már ivott szeszes italt, kétharmad részük (67%) többször, 16 százalékuk 1-2 alkalommal. A budapesti középiskolások között magasabb az alkoholt már fogyasztottak aránya: 92,2 százalék. A tanulók több mint két ötöde (44%) már berúgott életében, minden negyedik tanuló (25%) többször, minden ötödik (19%) 1-2 alkalommal.

A különböző italfajták közül a bor fogyasztási gyakorisága mindegyik vizsgált időszakban a legmagasabb, a sör- és a pálinkaivás gyakorisági jellemzői közel azonosak. A diákok két harmada (65%) már fogyasztott bort életében, a sör-, illetve a borivásnál 60-59 százalék ez az arány.

8. táblázat
Alkoholfogyasztás és berúgás előfordulása (százalékban)

	Soha nem fordult elő	Életében 1-2 alkalommal	Többször előfordult
Alkoholfogyasztás	15	16	67
Berúgás	53	19	25
Bor fogyasztása	23	20	54
Sör fogyasztása	37	20	40
Pálinka fogyasztása	39	22	36

A felvételt megelőző 30 napban az életükben 1-2 alkalomnál többször szeszt fogyasztók 60 százaléka, az életében 1-2 alkoholfogyasztást jelölőknek csak 13 százaléka ivott valamilyen alkoholt. Az elmúlt évben a gyakrabban ivók 93 százaléka, a ritkábban fogyasztók 56 százaléka ivott alkoholt. Ha azt is figyelembe vesszük, hogy az életükben 1-2 alkalomnál többször ivók 30 százalékánál előfordult a felvételt megelőző két hétben, hogy egyszerre megivott 5 vagy több italt (egy ital: egy pohár bor, vagy egy korsó sör, vagy egy kupica tömény), s ugyanez az arány a ritkábban fogyasztóknál csak 8 százalék, akkor jogos az 1-2 alkalommal fogyasztó csoportot alkalmi, az ennél gyakrabban ivókat rendszeres szeszfogyasztóknak nevezni.

Az elsősök között jelentősen alacsonyabb az alkoholfogyasztás, mint a második vagy harmadik évfolyamon tanulók körében. Az elsőévesek 78 százaléka, a másodévesek 90, a harmadévesek 89 százaléka fogyasztott már életében alkoholt. Az 1-2 alkalomnál is gyakoribb alkoholfogyasztás a harmadikosok 80, a másodikosok 72, az elsősök 58 százalékát jellemzi.²²

Berúgás a másod- és harmadévesek körében szintén gyakrabban fordult már elő, mint az elsősöknél.²³ Élete során a szakközépiskolások 75 százaléka ivott 1-2 alkalomnál többször alkoholt, gyakrabban mint a másik két iskolatípusban tanulók.²⁴ A berúgás – szemben az alkoholfogyasztással – nem független a kérdezettek nemétől sem. A fiúk közel egy harmada (31%) már többször is berúgott életében, a lányok 18 százalékának van ilyen élménye. Az alkoholfogyasztás gyakorisága viszont közel azonos: a fiúk 70, a lányok 68 százaléka 1-2 alkalomnál többször ivott alkoholt.²⁵ A tanulmányi átlag szerint képzett csoportok és az alkoholfogyasztás gyakorisága közötti kapcsolatot a nemek kategóriáihoz hasonló. A tanulmányi eredmény és az alkoholfogyasztás előfordulása között nincs szignifikáns összefüggés, de a berúgás már nem független az iskolai teljesítménytől, hiszen a 4,0 átlagnál jobban tanulók csoportjában 14, a 3,0-4,0 közötti csoportban már 28, a 3,0 átlag alatti csoportban 35 százalék az életében már 1-2 alkalomnál többször berúgott tanulók aránya.²⁶ A rendszeres alkoholfogyasztók családjában gyakrabban fordulnak elő a kérdőívben felsorolt devianciák.²⁷

A drogfogyasztás jellemzői

Nem orvosi utasításra a kérdezettek több mint egy tizede (12%) már fogyasztott életében valamilyen nyugtatót. Az altató és az ópiumszármazékot tartalmazó gyógyszer önkéntes szedése a tanulók 4, illetve 5 százalékánál fordult már elő.

9. táblázat

Az orvosok által is felírható gyógyszerek fogyasztásának gyakorisága (százalékban)

	A felvételt megelőző		Eddigi élet
	hónap	év	
<i>Nyugtatók</i>			
Orvosi javaslatra	–	–	7
Orvosi javaslat nélkül	2	7	12
<i>Altató</i>			
Orvosi javaslatra	–	–	2
Orvosi javaslat nélkül	1	2	4
<i>Opiáttartalmú gyógyszerek</i>			
Orvosi javaslatra	–	–	16
Orvosi javaslat nélkül	2	4	5

A budapesti középiskolások körében tapasztaltakhoz hasonlóan²⁸ a kérdezettek között is magas az orvosi javaslat nélkül gyógyszer szedők aránya. A kérdőívben felsoroltak közül orvosi ajánlás nélkül a leginkább fogyasztott nyugtatót szignifikánsan többen fogyasztják a lányok (20%), a Kisvárdán tanulók (18%), a gimnazisták (16%), a hiányos családban élők (18%), a harmadévesek (17%) és a legjobb tanulók (14%).²⁹ Az orvosi javaslatra nem szedhető drogok fogyasztása vagy a szipuzás a kérdezettek 1-2 százalékánál fordult már elő. Ez kisebb előfordulási arány, mint a budapesti középiskolások körében.³⁰

10. táblázat

Orvosi javaslatra nem szedhető drogok fogyasztásának gyakorisága (százalékban)

	A felvételt megelőző		Eddigi élet
	hónap	év	
Ópiumszármazékok	0,4	1,2	2,3
Marihuána, hasis	0,5	1,5	2,2
LSD	0,3	0,4	0,6
Kokain	0,3	0,4	0,8
Amfetamin	0,7	1,2	1,4
Szipuzás	0,6	0,8	1,8

Legitim drogfogyasztóknak azokat tekintjük, akik már fogyasztottak az orvos által is felírható drogokat (altató, nyugtató és az opiáttartalmú gyógyszerek), de nem orvosi javaslatra. Azokat a kérdezetteket, akik életükben legalább egyszer már fogyasztották az orvos által nem felírható drogok valamelyikét (ópiumszármazékok, marihuána, hasis, vadkender, LSD, kokain, amfetaminok, szipuzásra alkalmas szerek, egyéb, nem felsorolt drogok), az illegitim drogfogyasztók csoportjába soroltuk. A több drogfajtát is fogyasztókat kiszűrve a kérdezettek 13 százaléka fogyasztott legalább egyszer valamilyen legitim drogot eddigi élete során. Illegitim drog fogyasztása a kérdezettek 12 százalékánál fordult elő. (A legitim és illegitim drogot már fo-

gyasztókat az illegitim drogfogyasztókhoz soroltuk.) A budapesti középiskolások drogfogyasztásának – hasonló módon mért – jellemzői csaknem azonosak, 11,6 százalék az illegitim, 13,1 százalék a legitim drogfogyasztók aránya. A drogfogyasztás jelentősen eltér a három városban. Leginkább a Kisvárdán (32%), legkevésbé a Mátészalkán (20%) tanulók között van valamilyen drogot már fogyasztó. Nyíregyházán 26 százalék a drogfogyasztók aránya. Illegitim drogot a legtöbben Nyíregyházán (14%), legitim drogot Kisvárdán (17%) fogyasztanak.³¹ Hasonlóan a budapesti felvétel eredményeihez³² a három iskolatípusban közel azonos a drogfogyasztók aránya, de illegitim drog fogyasztása a szakközépiskolások (15%), legitim drog fogyasztása a gimnazisták (16%) körében gyakrabban fordult elő.³³ Mindkét drogfogyasztó csoport aránya növekszik az évfolyammal, azaz a harmadévesek között a legmagasabb (30%), az elsősök között a legalacsonyabb (20%) a legitim és illegitim drogfogyasztás.³⁴ Elsősorban a legitim szerek fogyasztásának eltérő arányai miatt a fiúk és lányok drogfogyasztása jelentősen különbözik. A lányok több mint egy ötöde (22%), a fiúk 8 százaléka fogyasztott már legitim drogot.³⁵ A legitim és az illegitim drogot fogyasztók aránya – a nem kollégistákhoz és a teljes családban élőkhez viszonyítva – szignifikánsan magasabb a kollégisták és a hiányos családban élő kérdezettek között.³⁶

A drogfogyasztás és a havi rendszeres jövedelem között nincs összefüggés, de a pénzköltés mértéke alapján képzett egyik csoportban kiemelkedő az illegitim drogot már fogyasztott tanulók aránya. A havonta általában 2000 Ft feletti összeget elköltők 18 százaléka már fogyasztott valamilyen illegitim drogot.³⁷ A szórakozási gyakoriság (átlagos héten hányszor megy el szórakozni esténként a kérdezett) alapján képzett csoportok közül is csak egyben, a hetente négy vagy több alkalommal szórakozók csoportjában kiemelkedően magas a valamilyen drogot már fogyasztók aránya (33%). A gyakran szórakozók között magasabb az illegitim drogfogyasztók aránya, mint a ritkán vagy egyáltalán nem szórakozó tanulóknál, de a legitim drogok fogyasztása a kevésbé szórakozókat jobban jellemzi.³⁸ A drogfogyasztás alapján képzett három csoporton belül a legitim drogot fogyasztók családi, rokoni környezetét jellemzi leginkább valamilyen deviáns vonás (48%), az illegitim drogot fogyasztók és a drogot egyáltalán nem fogyasztók között ebből a szempontból nincs különbség.³⁹ A tanulmányi átlag, a családi háttér egyéb jellemzői (szülők foglalkozása, szülők iskolai végzettsége és foglalkozása/aktivitása/alapján képzett csoportok) és a drogfogyasztás között nincs szignifikáns kapcsolat⁴⁰, de néhány eredmény figyelemre méltó. A magas és az alacsony iskolai végzettségű szülők gyermekei között azonos arányban van legitim drogot már fogyasztó, a magas iskolázott szülők családjában valamivel több az illegitim drogfogyasztó kérdezett. Az aktív és többségében szellemi foglalkozású, értelmiségi szülők gyermekei között magasabb az illegitim drogfogyasztók aránya; a legitim drogfogyasztás azonos mindkét szülői csoporthoz tartozó kérdezettekénél. Az illegitim drogfogyasztók között van a legtöbb rendszeres dohányos (31%), de a dohányzást csak kipróbáltak aránya a semmilyen drogot nem fogyasztók csoportjában a legmagasabb (55%).⁴¹ A rendszeres alkoholfogyasztás leginkább a legitim drogfogyasztókat jellem-

zi (82%), de az alkalmi alkoholizálás – hasonlóan a dohányzást kipróbálókhoz – a drogot nem fogyasztók között a legmagasabb (17%).⁴²

A dohányzás és a drogfogyasztás (százalékban)

	Nem fogyaszt	Illegitim drogot fogyaszt	Legitim drogot fogyaszt
Soha nem dohányzott	80	8	12
Próbálta	78	11	11
Jelenleg is dohányzik	57	22	21

11. táblázat

Az alkohol- és a drogfogyasztás (százalékban)

	Nem fogyaszt	Illegitim drogot fogyaszt	Legitim drogot fogyaszt
Soha nem ivott	87	6	7
Életében 1-2 alkalommal ivott	83	9	8
Életében 1-2 alkalomnál többször ivott	73	11	16

12. táblázat

A drogfogyasztás veszélyeinek megítélése

A dohányzás, az alkohol- és drogfogyasztás veszélyességének megítélését – a szerek társadalmi elfogadottsága mellett – a fogyasztás gyakorisága határozza meg. A budapesti középiskolások körében tapasztaltakhoz hasonlóan⁴³ egyértelműen elválnak a rendszeres, illetve alkalmi fogyasztás, valamint a kipróbálás veszélyességének a megítélése.

Az illegitim drogok rendszeres fogyasztását a tanulók több mint fele tartja nagyon veszélyesnek, s az egyes szerek veszélyességének 100 fokozatú skálán ábrázolt átlagpontjai is ezeknél az állításoknál a legmagasabbak (86-96 pont).

13. táblázat

A dohányzás, alkohol- és drogfogyasztás veszélyeinek megítélése (százalékban)

	Átlag ¹	Nagyon veszélyes	Nem tudja
Rendszeresen fogyaszt LSD-t	96	73	10
Rendszeresen fogyaszt marihuánát	95	78	7
Rendszeresen fogyaszt ópium-származékot	90	69	6
Rendszeresen szipuzik	89	64	5
Rendszeresen fogyaszt amfetamin származékokat	86	55	12
Néhányszor fogyaszt LSD-t	79	40	13
Néhányszor fogyaszt marihuánát	76	9	9
Néhányszor fogyaszt ópium-származékot	73	34	8
Néhányszor szipuzik	72	31	5
Egy vagy két doboz cigarettát szív el naponta	72	28	5
Kipróbálja a marihuánát	71	34	11
Rendszeresen fogyaszt valamilyen nyugtatót	71	31	5
Kipróbálja az LSD-t	69	27	14
Időnként megiszik egyszerre legalább 4-5 italt	68	32	5
Néhányszor fogyaszt amfetamin származékot	65	20	15
Majdnem mindennap megiszik 4-5 italt	65	19	3
Kipróbál valamilyen ópium-származékot	62	23	9
Megpróbálja a szipuzást	58	18	6
Kipróbál valamilyen amfetamin származékot	53	11	17
Néhányszor fogyaszt valamilyen nyugtatót	48	10	6
Kipróbál valamilyen nyugtatót	36	6	6
Majdnem mindennap megiszik 1-2 italt	35	7	3

1 ital = egy pohár bor, egy korsó sör, egy pohár tömény.

1 A „Véleményed szerint mennyire veszélyezteteti magát az, aki:....” kérdésre adott válaszokat a kérdőívben négyfokozatú skálán mértük (1=nem veszélyes, 2=alig veszélyes, 3=veszélyes, 4=nagyon veszélyes). A skálatranszformáció során az eredményeket olyan százfokozatú skálán ábrázoljuk, amely akkor lenne 0, ha egyetlen válaszadó sem tartaná veszélyesnek, s akkor venné fel a 100-as értéket, ha minden válaszadó nagyon veszélyesnek jelölte volna a fogyasztást.

A kérdezettek szerint lényegesen kevésbé veszélyezteteti magát az, aki csak néhányszor fogyaszt LSD-t (79 pont), marihuánát (76 pont), ópiumszármazékot (73 pont) vagy amfetamin származékot (65 pont), s az illegitim drogot

kipróbálókat már csak a tanulók 34-11 százaléka sorolta az önmagukat nagyon veszélyeztetők csoportjába.

Az erős dohányzást – napi egy vagy két doboz cigaretta szívását – a tanulók 28 százaléka tartja nagyon veszélyesnek. Az illegitim drogok ismeretének hiánya mellett vélhetően a dohányzás elleni kampányoknak is szerepe van abban, hogy az intenzív cigarettázást (72 pont) veszélyesebbnek tartják az ópiumszármazékok (62 pont) vagy az amfetamin származékok (53 pont) kipróbálásánál. Az alkohol veszélyességének megítélését az egyszerre elfogyasztott mennyiség befolyásolja. Míg a lerészegedéshez elegendő négy-öt ital majdnem mindennapos fogyasztása csak 19 százalék, ugyanezen mennyiségnek időnkénti, de egyszerre történő ivása már a kérdezettek 32 százaléka szerint nagyon veszélyes. A napi egy-két ital veszélyének megítélése – hasonlóan a nyugtató kipróbálásához – a tanulók két harmada szerint (67, illetve 62%) nem, vagy alig veszélyes. A felsoroltak közül legkevésbé ártalmasnak ítélt nyugtató alkalmi fogyasztását csak minden tizedik (10%) kérdezett tartja nagyon veszélyesnek. A fogyasztás veszélyessége megítélésének válaszhány arányaiból indirekt módon következtethetünk a drogok ismeretére is. Az egyes fogyasztási gyakoriságoknál mért „nem tudom” arányok feltehetően ismerethiány sorrendet is jelentenek: amfetamin származékok (12-17%), LSD (10-14%), marihuána (7-11%), ópiumszármazékok (6-9%). A dohányzás, alkohol- és drogfogyasztás kipróbálását és alkalmi fogyasztását Nyíregyházán kevésbé tartják veszélyesnek, mint Mátészalkán és Kisvárdán⁴⁴, de a rendszeres fogyasztást már mindhárom város tanulói azonos mértékben ítélik el.

Az évfolyamok véleménye szintén csak a rendszeres szeszfogyasztás esetén ugyanolyan, az alkalmi fogyasztást és (különösen) próbálkozást (55 pont) a harmadikosok kevésbé tartják veszélyesnek, mint a másik két évfolyam.⁴⁵ A gimnazisták (56 pont) kevésbé tartják veszélyesnek a dohányzás, alkohol- és drogfogyasztás kipróbálását, mint a szakközépiskolában (59 pont) vagy a szakmunkásképzőben (61 pont) tanulók. Az alkalmi és rendszeres fogyasztás veszélyességének megítélésében nincs lényeges eltérés.⁴⁶

A dohányzás, alkohol és drog (összevont) kipróbálását és alkalmi fogyasztását a lányok kevésbé tartják veszélyesnek, mint a fiúk, de a rendszeres fogyasztás veszélyeiről azonosan vélekednek. A tanulmányi eredmény és a fogyasztás veszélyességének megítélése közötti kapcsolat a kipróbálás megítélésénél nem, de az alkalmi és a rendszeres fogyasztás megítélésében – az általunk vizsgált 12 szempontot tekintve – csak a tanulmányi eredmény alapján képzett csoportok véleménye között van különbség. Minél jobb a kérdezettek tanulmányi eredménye, annál inkább veszélyesnek tartják a rendszeres szerfogyasztást.⁴⁷ (df:2) A szülők iskolai végzettsége alapján képzett csoportok a három fogyasztási gyakoriságot azonosan veszélyesnek tartják. A szülők foglalkozása a kipróbálás megítélésében nem differenciál, de az alkalmi és a rendszeres fogyasztást az aktív, értelmiségi (szellemi) foglalkozású szülők gyermekei veszélyesebbnek tartják, mint a másik szülői csoport (inaktív, nem szellemi foglalkozású) gyermekei.⁴⁸ A legitim és illegitim drogok mindhárom fogyasztási gyakoriságának (kipróbálás, alkalmi, illetve rendszeres) veszélyességét az alkoholt, cigarettát és drogot egyáltalán nem fogyasztók

hangsúlyozzák a leginkább, a jelenleg is dohányzók, a rendszeres alkohol-fogyasztók és az illegitim drogot fogyasztók pedig a legkevésbé. A drogok kipróbálását leginkább az alkoholt még soha nem ivók (66 pont), legkevésbé az illegitim drogfogyasztók tartják veszélyesnek (50 pont). Az alkalmi drogfogyasztás veszélyeit legjobban az életükben még nem dohányzók és alkoholt még nem ivók hangsúlyozzák (74-74 pont), s ebben az esetben is az illegitim drogfogyasztók értékelése a legenyhébb (64 pont). A rendszeres drogfogyasztás veszélyeinek kritikus, illetve leginkább elnéző megítélése ugyanezen csoportokat jellemzi, a következő átlagpontokkal: nem dohányzók, alkoholt nem fogyasztók 91 pont, illegitim drogfogyasztók 87 pont.⁴⁹

A drogok beszerzése

A kérdőívben felsorolt szerekhez hozzájutni a kérdezettek számára is csaknem olyan könnyű, mint a budapesti középiskolásoknak.⁵⁰ Az illegitim drogok (heroin, kokain, LSD, ópiumszármazékok, amfetaminok) /19-37 pont/, a legitim drogok és a szipuzásra alkalmas szerek (nyugtató, altató, szeszes ital, szipuzásra alkalmas szer) /39-92 pont/ beszerzési lehetősége nagyon eltér, a százfokozatú skálán mért 32 pontos különbség igen jelentős. A tanulók fele (48%) számára még a legkevésbé hozzáférhető illegitim drog, a heroin beszerzése sem lehetetlen, egyötöd részük (24%) számára valamilyen amfetamin megszerzése egyáltalán nem jelent akadályt. Ha akarná, legitim droghoz vagy szeszesitalhoz a kérdezettek több mint két harmada (65-91%) könnyen hozzájutna.

14. táblázat

Az alkohol- és drogbeszerzés lehetőségei (százalékban)

	Átlag ¹	Lehetetlen beszerezni	Nehéz beszerezni	Könnyű beszerezni
Heroin	19	49	42	6
Kokain	19	48	43	6
LSD	23	43	45	9
Marihuána	25	44	42	12
Más ópiumszármazék	30	36	42	17
Más drog	32	34	43	17
Amfetamin	37	30	43	24
Szipuzásra alkalmas szer	69	15	15	66
Nyugtató	72	9	17	65
Altató	76	8	16	74
Szeszesital	92	4	3	91

1. A „Véleményed szerint milyen könnyen tudnád beszerezni az alábbi drogokat?” kérdésre adott válaszokat a kérdőívben ötfokozatú skálán mértük (1=teljesen lehetetlen, 2=nagyon nehéz, 3=inkább nehéz, mint könnyű, 4=könnyű, 5=nagyon könnyű). A skálatranszformáció során az eredményeket olyan százfokozatú skálán ábrázoljuk, amely akkor lenne 0, ha egyik válaszadó sem tartaná teljesen lehetetlennek, s akkor venné fel a 100-as értéket, ha minden válaszadó nagyon könnyűnek tartaná beszerezni az adott drogot.

Bár nem jelentős a különbség, de a legitim drogokat és szipuzásra alkalmas szert a cigarettázást már kipróbáltak vagy a jelenleg is dohányzók könnyebben tudják beszerezni, mint a nem dohányzók. Az illegitim drogokhoz való hozzáférés szintén a nem dohányzók számára nehezebb (20 pont), de ebben az esetben már jelentősen eltér a dohányzók megítélése (32 pont). A legitim és illegitim drogok beszerzése a rendszeres alkoholfogyasztók számára könnyebb, mint a szeszt még nem kóstoló csoport számára. A drogfogyasztás alapján elkülönített három csoport közül a legitim drogfogyasztók számára jelent legkevésbé problémát altatóhoz, nyugatóhoz vagy szipuzásra alkalmas szerhez hozzájutni (82 pont). Az illegitim szerek beszerzését legkevésbé a drogot egyáltalán nem fogyasztók (24 pont), leginkább az illegitim drogfogyasztók (35 pont) tartják lehetségesnek.⁵¹

A drogfogyasztás motivációi

A kábítószerfogyasztás nyolc lehetséges oka közül – hasonlóan a budapesti középiskolásokhoz⁵² – az egyéni problémamegoldási tehetetlenség miatti szerfogyasztást jelölték meg a legtöbben (52%). A tanulók közel egy harmada (31%) szerint a jó hangulat (szórakozás) motiválja a kábítószerek fogyasztását. Az önpusztítás (20%) és a bűnöző életmód (23%) említése közel azonos arányban fordult elő, a tanulók két ötöde jelölte ezt a két okot. Kisebb arányban fordult elő az ismeretlen élményszerzés (17%), legkevésbé pedig a követő (14%) vagy elutasító (11%) magatartást és a cél nélküli jólétet (11%) tartják kiváltó oknak.

A kábítószerfogyasztás okai (az említések aránya⁵³)

Mert problémáik, gondjaik vannak, amelyeket nem tudnak megoldani	2
A szórakozás, a jó hangulat kedvéért	3
Mert csavarognak, bűnöző életet élnek	23
Mert nem vigyáznak magukra, önpusztító életet élnek	20
Új élmények megszerzése miatt	17
Mert jó dolgukban nem tudják, mit csináljanak	14
Hogy mások legyenek, mint a többség, ellenkezésből, a lázadás kedvéért	14
Hogy másokhoz hasonlítsanak, mert mások is csinálják	11

Azért, hogy kiderítsük, milyen logikával kapcsolódik össze a kábítószerfogyasztás felsorolt nyolc motivációja, főkomponens-analízist végeztünk. A kapott öt faktor igen magas magyarázó erővel rendelkezett, a nyolc változó közötti összes összefüggés 75 százalékát magyarázta. Az első véleményítésként tartozó két indoklás ellentétesen kötődik egymáshoz. A gondtalan jólét szabadságának („jó dolgukban nem tudják, mit csinálnak”) preferálása és az egyéni probléma mint fogyasztási ok („mert problémáik, gondjaik vannak, amelyeket nem tudnak megoldani”) elutasítása jellemzi a továbbiakban PROBLÉMAMENTES-nek elnevezett faktort. Az önpusztítás és a szórakozás szintén ellentétesen van jelen a második faktorban. Az ÖNRONTÓ vé-

leménytípusba a „szórakozás, jó hangulat” indok elutasítása és a „nem vigyáznak magukra, önpusztító életet élnek” motiváció igenlése tartozik.

A kábítószerfogyasztás harmadik indoklástípusában (BÜNMENTES ÉLMÉNY) a bűnöző életmód tagadása és („csavarognak, bűnöző életet élnek”) az élményszerzés („új élmények szerzése”) igenlése tartozik. A másokhoz hasonlítás (HASONLÍTANI) és a többségtől való különbözés (ELTÉRNI) külön faktort alkot.⁵⁴ A jólét szabadságának preferálása és az egyéni probléma elutasítása mint a kábítószerfogyasztás együttes motivációi (PROBLÉMAMENTES faktor) csak a dohányzókat jellemzi jobban az átlagosnál, s az elutasítást egyik csoport sem hangsúlyozza. Az ÖNRONTÓ véleményítésként (a „szórakozás, jó hangulat” mint indok elutasítása és a „nem vigyáznak magukra, önpusztító életet élnek” motiváció együttes helyeslése) csak az illegitim drogfogyasztók elutasításában tér el a minta egészét jellemző átlagtól. A bűnöző életmód tagadását és az ehhez kapcsolódó élményszerzés helyeslését (BÜNMENTES ÉLMÉNY) az átlagosnál jelentősen nagyobb mértékben az illegitim drogfogyasztók tartják a kábítószerfogyasztás okának. A dohányzók ellenben elutasítják ezt a véleményítésként. A másoktól való különbözést (ELTÉRNI) mint kábítószerfogyasztási motivációt csak a dohányzók utasítják el az átlagosnál jobban, a másokhoz hasonlítás (HASONLÍTANI) vélemény nem különbözik a cigaretta, szesz- és drogfogyasztás mértéke alapján képzett csoportokban.⁵⁵

Életértelmezés és drogfogyasztás

A kábítószerfogyasztás és az értéktudat közötti összefüggést több tanulmány és vizsgálat is hangsúlyozza.⁵⁶ A kutatás során nem az értékrendszert általában, hanem a kérdezettek életértelmezését meghatározó értékekhez való viszonyulást vizsgáltuk. A tanulók leginkább azt a két kijelentést preferálták, amely hedonista („A földi élet minden apró örömét ki kell élvezni”), illetve teljesítménycentrikus („Az életnek az az értelme, hogy az ember kihozza belőle a legtöbbet”) életértelmezést tartalmaz. A teljes mértékben egyetértők aránya 55, illetve 62 százalék. Ezt követi két olyan életfelfogás, melyeket az egyértelmű racionalitás jellemez. A túlvilág létezését a tanulók 41 százaléka ismeri el, az antropomorf Isten mint életcél és a bibliai Jézus küldetéssel már csak a gyerekek alig több mint egy harmada (35, illetve 36%) ért egyet, hasonlóan ahhoz a kijelentéshez, amely az egy célhoz vagy ideálhoz kötődő „küldetéstudatú” életfelfogást tartalmazza (37%). A létezés gyakori értelmetlenségét még viszonylag sokan (35%) vallják, de a teljes cél és értelem nélküli lét kategorikus elfogadása már csak a tanulók 5 százalékát jellemzi.

Az életértelmezés kijelentések rangsora (százalékban)

	Átlag ¹	Egyetért	Nem ért egyet
A földi élet minden apró örömét ki kell élvezni	82	62	5
Az életnek az az értelme, hogy az ember kihozza belőle a legtöbbet	79	55	6
Az életnek akkor van értelme, ha az ember értelmessé teszi	74	54	11
Az életnek mindig van értelme, különben nem lenne élet	73	50	11
A földi élettel nincs vége az emberi létnek	68	41	12
Az életnek csak akkor van értelme, ha az embert egy cél vagy ideál vezeti	64	37	13
Van egy személyes Isten, aki értelmet ad az életnek	62	35	19
Az Isten annyira szerette a bűnös, tévelygő embert, hogy egyszülött fiában megmutatta a megtérés, a szabadulás útját	61	36	19
Az emberi lét gyakran látszik értelmetlennek	56	35	23
Kifejezetten azt hiszem, hogy semmi célja, értelme nincs az életnek	17	5	63

1. „Az alábbi állítások közül melyikkel és milyen mértékben értesz egyet?” kérdés válaszait (egyet értek, inkább elfogadom, inkább elutasítom, nem értek egyet) százfokozatú skálán ábrázoljuk, amely akkor lenne 0, ha egyetlen válaszadó sem ért egyet, s akkor venné fel a 100-as értéket, ha minden válaszadó egyetért az adott kijelentéssel.

A további elemzések érdekében a tíz kijelentésből – tartalmi kritériumok alapján – három változót alkottunk. Az első négy kijelentés egyfajta racionalista, célirányos életfelfogást képvisel, ezért a képzett változóra RACIONÁLIS életértelmezés* névvel hivatkozunk.⁵⁷ A következő tipikus életfelfogás a vallásos életszemlélet és istenhívő értékrend jellegzetes három kijelentését tartalmazza, ezért a VALLÁSOS életértelmezés** változóként használjuk a továbbiakban. A gyakran vagy teljes mértékben értelmetlennek tartott létezésre vonatkozó két kijelentést tartalmazó összevont változót NIHIL életértelmezésnek*** neveztük el. A RACIONÁLIS életértelmezés az átlagosnál szignifikánsan jobban jellemzi a lányokat (80 pont), a Mátészalkán tanulókat (79 pont), a másodéveseket (79 pont) – de az eltérés egyik esetben sem

* A RACIONÁLIS életértelmezés változót alkotó négy kijelentés: „A földi élet minden apró örömét ki kell élvezni”, „Az életnek az az értelme, hogy az ember kihozza belőle a legtöbbet”, „Az életnek akkor van értelme, ha az ember értelmessé teszi”, „Az életnek mindig van értelme, különben nem lenne élet”.

** A VALLÁSOS életértelmezés változót alkotó négy kijelentés: „A földi élettel nincs vége az emberi létnek”, „Az életnek csak akkor van értelme, ha az embert egy cél vagy ideál vezeti”, „Van egy személyes Isten, aki értelmet ad az életnek”, „Isten annyira szerette a bűnös, tévelygő embert, hogy egyszülött fiában megmutatta a megtérés, a szabadulás útját”.

*** A NIHIL életértelmezés két változója: „Az emberi lét gyakran látszik értelmetlennek”, „Kifejezetten azt hiszem, hogy semmi célja, értelme nincs az életnek”.

jelentős.⁵⁸ A VALLÁSOS életértelmezés átlagpontja már több mintajellemző kategóriájánál tér el szignifikánsan a válaszadók átlagától. A Kisvárdán tanulók (67 pont), a lányok (69 pont), a rendszeres jövedelemmel nem rendelkezők (65 pont) és az alacsony iskolázottságú szülők gyermekeit (65 pont) az átlagosnál nagyobb egyetértés jellemzi.⁵⁹ Az iskola típusa és a tanulmányi eredmény mellett a család struktúrája szerint is eltér a válaszadók viszonyulása a NIHIL életértelmezéshez. A szakközépiskolások (34 pont) és a 3,0 alatti iskolai átlaggal rendelkező tanulók (41 pont) életértelmezésére az átlagosnál jobban illik a nihil jelző. A többséget jellemző átlagnál jobban támogatják ezt a felfogást a hiányos családban élők (42 pont) és a lányok (40 pont).⁶⁰ Az összevont RACIONÁLIS életértelmezés változó átlaga közel azonos a szesz- és drogfogyasztás, valamint a dohányzás gyakorisága alapján azonos kategóriáinál, s az eltérés egyik változónál sem szignifikáns.⁶¹ A VALLÁSOS életértelmezés az átlagosnál jobban jellemzi azokat, akik még nem fogyasztottak életükben alkoholt, és még soha nem dohányoztak. Ez az életfelfogás a cigarettázókat és a rendszeres alkoholfogyasztókat kevésbé jellemzi.⁶² A NIHIL életértelmezés mindhárom fogyasztás gyakoriságát tekintve szignifikánsan eltér. A dohányzók, rendszeres alkoholfogyasztók és a legitim vagy illegitim drogfogyasztók az átlagosnál jobban azonosulnak ezzel a felfogással. A legitim drogfogyasztókat jobban jellemzi a nihil életértelmezés, mint azokat, akik valamilyen illegitim drogot már fogyasztottak.⁶³

Vallás és drogfogyasztás

Az egyház tanításainak megfelelő módon vallásos a tanulók egy tizede (11%). Határozottan nem vallásos, más meggyőződésű a tanulók 6 százaléka, míg nem tekinti vallásosnak magát a gyerekek 14 százaléka. A diákok több mint fele (57%) a maga módján vallásos, míg 9 százaléka bizonytalan annak megítélésében, hogy vallásos-e, vagy sem. A templombajárási gyakoriságot elsősorban a családi eseményekhez, nagy ünnepekhez kapcsolódó aktualitás határozza meg, a tanulók 40 százaléka csak ilyenkor megy templomba. A diákok egy ötöde (24%) egyáltalán nem, 15 százaléka évente többször jár templomba. Az istentiszteleteken való gyakori (hetente, illetve havonta többször) részvételben megnyilvánuló vallásgyakorlás minden ötödik (20%) tanulóra jellemző. A vallásos önjellemzés és a templombajárási gyakoriság alapján a kérdezettek három csoportja különült el.⁶⁴ A legnagyobb számú HÍVÓ csoport (N=658, a minta 56%-a) többsége (82%) a maga módján vallásos, az egyház tanításait követő vallásosak aránya csak 7 százalék, de nincs önmagát nem vallásosnak tartó vagy más meggyőződésű a csoportban. Többségük családi események alkalmával (59%), egy negyedük (25%) évente több alkalommal jár templomba.

A második legnépesebb csoport (N=259, a minta 22%-a) több mint egy negyede (28%) határozottan nem vallásos, más meggyőződésű. Az ATEISTANAK elnevezett klaszterben nincs olyan kérdezett, aki a maga módján vagy az egyház tanítása szerint vallásosnak tartja magát, a többségük (62%)

a nem vagyok vallásos kijelentéssel azonosult. Egyáltalán nem jár templomba a csoport 67 százaléka, 29 százalékuk csak családi esemény alkalmával. A leginkább vallásos EGYHÁZHŰ HÍVÓ csoport (N=223, a minta 19%-a) fele (54%) a maga módján, de 38 százalék már az egyház előírásainak megfelelő vallásossággal jellemezte magát. Vallásgyakorlásukat az jellemzi, hogy legalább havonta többször mennek templomba, de a csoport több mint fele (55%) hetente jár istentiszteletre. A vallásos önbesorolás és a vallásgyakorlás alapján kialakított csoportokon belüli megoszlások alapján a Kisvárdán tanuló diákok a leginkább vallásosak, egyharmad részük (32%) az egyházhű csoportban van. A másik két város között – az ott tanuló diákok vallásosságának jellemzői szerint – nincs lényeges különbség.

A gimnazisták között van a legtöbb egyházhű hívő (29%), s a legkevesebb ateista (17%). A másik két iskolatípus tanulóira a közel azonos, de a gimnazistáknál jelentősen kisebb mértékű vallásosság a jellemző. A lányok több mint egy negyede (27%) egyházhű hívő, a fiúknak csak 15 százaléka tartozik ebbe a csoportba. (Az ateista arány majdnem azonos, de fordítva: a fiúk 28, a lányok 15 százaléka tartja magát inkább nem vagy egyáltalán nem vallásosnak, és a templomba is ritkán jár. A szórakozási gyakoriság, valamint a tanulmányi átlag és a vallásosság intenzitása közötti kapcsolat egyértelmű. A tanulmányi eredménnyel nő az önmagukat vallásosnak tartók aránya.

A vallásosság nem független a jövedelemtől sem, mivel a havi rendszeres jövedelemmel rendelkezők egy negyede (26%) ateista, 14 százalékuk egyházhű hívő, a saját jövedelmet nem említőknek csak egy ötöde (20%) tartozik az egyáltalán nem vallásos csoportba, 24 százalék az egyházi előírásokat követő, vallását leginkább gyakorló vallásos csoportban van.⁶⁵ A vallási jellemzők alapján kialakított három csoportban szignifikánsan eltér a jelenleg is cigarettázók és a szeszfogyasztók aránya. Minél vallásosabb a csoport, annál kisebb a jelenleg is dohányzó, illetve a rendszeresen alkoholfogyasztó tanulók aránya. Ez érvényes a cigarettázást vagy az alkoholt kipróbáltakra is. Az egyáltalán nem fogyasztás leginkább az egyházhű, legkevésbé az ateista vallási klaszterekbe tartozókat jellemzi, mind a cigarettázás, mind a szeszfogyasztás esetében.⁶⁶ A vallásosság szerint képzett csoportok drogfogyasztása szintén eltér, de a kapcsolat nem lineáris, és nem szignifikáns. A három vallásos csoportban közel azonos a drogot egyáltalán nem fogyasztók aránya (74-76%), és a vallásos csoportokban nagyobb a legitim drogfogyasztók aránya, mint az ateista klaszterben. Illegitim drogot valamivel többen fogyasztanak az ateisták, mint a hívő vagy az egyházhű csoportba tartozók, de az eltérés nem jelentős.⁶⁷

Jegyzetek

1 A hazai drogfogyasztással kapcsolatos empirikus kutatások értékelő áttekintését a közelmúltban megjelent könyvében Elekes Zsuzsa végezte el (Elekes Zsuzsa: Magyarországi droghelyzet a kutatások tükrében, Országos Alkohológiai Intézet 1993, Alkohológiai Füzetek sorozat 24. száma).

2 „Riasztó adat, hogy Mátészalka városban 1015 megkérdezett középiskolás közül 6 leány és 18 fiú számolt be arról, hogy ragasztózik...” Szabolcs-Szatmár megyében 2528 megkér-

dezett 6-18 éves korcsoportban 38% dohányzik. A dohányzó általános iskolások 9%-a napi 20 cigaretta felett szív. Fontos adat, hogy a későbbi dohányzók 10%-a 10 éves kor előtt szokott rá a dohányzásra.” Dolinay Tamás: Egészséges életmóddal a káros élvezeti szerek elkerülése érdekében. (Szabolcs-Szatmári Szemle, 1986. 2. sz.)

3 „...Egy olyan országban, ahol a drogfogyasztás társadalmi problémakénti megjelenése rövid múltira tekint vissza, hiányzanak, vagy csekély mértékben léteznek a drogfogyasztásból adódó problémák ellátására szolgáló intézmények, nem kiépült a problémára vonatkozó statisztikai adatszolgáltatás, az intézményi adatok sokkal inkább az intézmények működését, a problémára való reagálást mutatják, mint a valós tendenciákat.” (Elekes, 1993)

4 A vizsgálat a budapesti középfokú oktatási intézmények harmadéves tanulóit reprezentáló 4518 fős mintán készült. Az eredmények feldolgozása még tart, de a legfontosabb eredményeket Elekes Zsuzsa közli könyvének „Drogefogyasztás az iskolás népesség körében 1992-ben” című fejezetében (Elekes, 1993). Ez volt az első olyan hazai adatfelvétel, amely az Európa Tanács Pompidou csoportjának által kidolgozott kérdőívvel, ezért alkalmas az eredmények nemzetközi összehasonlítására is. A kérdőív nem csak az alkoholfogyasztás és dohányzás gyakoriságára vonatkozó kérdéseket tartalmazza, hanem a drogokkal kapcsolatos vélemények, a drogfogyasztás lehetséges okai mellett megismerhető a kérdezettek családi, szociális háttere, életmódjuk, vallásosságuk és értékrendszerük néhány jellemzője is.

5 Network füzetek, 24. füzet, 1993. 3. szám, Országos Alkohológiai Intézet.

6. Szintén a közelmúltban, városi, felsőtagozatos általános- és középiskolás korcsoportot reprezentáló mintán (N=604 fő) készült Bácskai Erika és Gerevich József kutatása is, de az eltérő kérdések miatt eltekintünk az adatok összehasonlításától. (Bácskai Erika-Gerevich József: Az iskolai prevenció lehetőségei Szolnokon. Egy iskolai felmérés tapasztalatai. 1993, Kézirat.)

7 Az iskolatípus és a rendszeres jövedelem közötti összefüggés statisztikai jellemzői (p:0,000, Chi²:509000, df:2).

8 A rendszeres jövedelemmel rendelkező szakmunkásképzőben tanulók 48, szakközépiskolában tanulók 42, gimnáziumban tanulók 45 százalékának van 400 Ft feletti havi jövedelme (p:0,999, Chi²:0,606, df:2).

9. Az első évesek 47, a másodikosok 53, a harmadévesek 43 százalékának van havi jövedelme (p:0,0234, Chi²:7,507, df:2). A rendszeres jövedelemmel rendelkező harmadikosok 78, másodikosok 35, elsősök 33 százalékának 400 Ft feletti a jövedelme (p:0,000, Chi²:85,456, df:2).

10 A lányok apjának 52, anyjának 62 százaléka legalább érettségizett, a fiúknál 44, illetve 62 százalék a megfelelő arány.

11 A gimnazistáknál 76, a szakközépiskolásoknál 61, a szakmunkásképzős tanulóknál csak 30 százalék az érettségizett vagy diplomás apák aránya (p:0,000, Chi²:150,468, df:6). A legalább érettségivel rendelkező anyák aránya iskolatípusonként: gimnázium 76, szakközépiskola 61, szakmunkásképző 21 százalék (p:0,000, Chi²:143,77, df:6). A gimnáziumokban 32, a szakközépiskolákban 17, a szakmunkásképzőkben 8 százalék az értelmiségi, szellemi munkakörben dolgozó apák aránya (p:0,000, Chi²:73,03, df:2). Ugyanez a sorrend az értelmiségi, szellemi foglalkozású anyák iskolatípusonkénti arányánál is: gimnázium 32, szakközépiskola 16, szakmunkásképző 6 százalék (p:0,000, Chi²:87,83, df:2).

12 Az SPSS programcsomag quick cluster analízisébe az apa és anya iskolázottságát mérő változót vontuk be.

13 A szülőket foglalkozásuk alapján soroltuk az aktív (vezető, értelmiségi; egyéb szellemi; szakmunkás; egyéb fizikai; önálló) vagy az inaktív (nyugdíjas; HTB, gyes; munkanélküli) csoportba.

14 A munkanélküliek aránya az apáknál és anyáknál egyaránt 11 százalék. A nyugdíjasok aránya is közel azonos, az apáknál 12, az anyáknál 11 százalék. Az apák 24, az anyák 27 százaléka inaktív.

15 Az értelmiségi, szellemi foglalkozású apák aránya a lányoknál 21, a fiúknál 15 százalék

($p:0,0193$, $\chi^2:7,888$, $df:2$). Az anyák megfelelő aránya a fiúknál 14, a lányoknál 18 százalék ($p:0,809$, $\chi^2:0,058$, $df:2$).

16 Az SPSS programcsomag quick cluster analízisét az apa és az anya foglalkozását, valamint foglalkozási aktivitását mérő változó bevonásával végeztük.

17 Az összefüggés statisztikai jellemzői ($p:0,0003$, $\chi^2:15,98$, $df:2$).

18 Az összevont deviancia változó és az iskolatípus közötti kapcsolat statisztikai jellemzői ($p:0,0675$, $\chi^2:5,3884$, $df:2$).

19 Az összevont deviancia és a nem közötti összefüggés statisztikai jellemzői ($p:0,002$, $\chi^2:12,294$, $df:2$).

20 Az összevont deviancia változó és a szülők iskolai végzettsége közötti összefüggés statisztikai jellemzői ($p:0,0046$, $\chi^2:8,024$, $df:1$). Az összevont deviancia változó és a család struktúrája közötti összefüggés statisztikai jellemzői ($p:0,0000$, $\chi^2:1,5361$, $df:1$).

21 A családi-rokoni deviancia és a dohányzás kapcsolata: van valamilyen deviancia: soha nem dohányzott 29, próbálta 36, jelenleg is cigarettázik 47 százalék ($p:0,000$, $\chi^2:17,378$, $df:2$).

22 Az alkoholfogyasztás és az évfolyam közötti kapcsolat statisztikai jellemzői ($p:0,000$, $\chi^2:50,312$, $df:4$).

23 A harmadikosok 58, a másodikosok 55, az elsősök 29 százaléka már berúgott életében, az 1-2 alkalomnál gyakoribb berúgások aránya az előző sorrendben 36, 30 és 15 százalék ($p:0,000$, $\chi^2:78,223$, $df:4$).

24 Életében 1-2 alkalomnál többször ivott alkoholt a szakmunkásképzős tanulók 75, a szakközépiskolások 67, a gimnazisták 66 százaléka ($p:0,024$, $\chi^2:11,191$, $df:4$).

25 Az alkoholfogyasztás gyakorisága és a kérdezettek neme (soha nem ivott: lányok 15, fiúk 16 százalék; életében 1-2 alkalommal: lányok 16, fiúk 17 százalék; 1-2 alkalomnál többször: lányok 68, fiúk 70 százalék ($p:0,206$, $\chi^2:5,904$, $df:4$). A berúgás gyakorisága és a kérdezettek neme (soha nem fordult elő: lányok 59, fiúk 52 százalék; életében 1-2 alkalommal: lányok 22, fiúk 17 százalék; 1-2 alkalomnál többször: lányok 18, fiúk 31 százalék ($p:0,000$, $\chi^2:22,53$, $df:2$).

26 Az alkoholfogyasztás gyakorisága és a kérdezettek tanulmányi átlaga (soha nem fordult elő: 3,0 alatt 14, 3,0-4,0 között 15, 4,0 felett 15 százalék; 1-2 alkalommal: 3,0 alatt 13, 3,0-4,0 között 17, 4,0 felett 17 százalék; többször: 3,0 alatt 72, 3,0-4,0 között 68, 4,0 felett 68 százalék) ($p:0,7323$, $\chi^2:2,0187$, $df:2$). A berúgás gyakorisága és a kérdezettek tanulmányi átlaga (soha nem fordult elő: 3,0 alatt 40, 3,0-4,0 között 54, 4,0 felett 66 százalék; 1-2 alkalommal: 3,0 alatt 24, 3,0-4,0 között 17, 4,0 felett 20 százalék; többször: 3,0 alatt 35, 3,0-4,0 között 28, 4,0 felett 14 százalék) ($p:0,000$, $\chi^2:47,1554$, $df:4$).

27 A családi-rokoni deviancia és a szeszfogyasztás kapcsolata: van valamilyen deviancia: soha nem fogyasztott alkoholt 28, alkalmi alkoholfogyasztó 35, rendszeres alkoholfogyasztó 38 százalék ($p:0,044$, $\chi^2:6,245$, $df:2$).

28 A felvétel eredményei szerint, orvosi javaslat nélkül fogyasztott a budapesti középiskolások 13,0 százaléka nyugtatót, 6,4 százaléka altatót, 4,5 százaléka opiáttartalmú gyógyszert.

29 A nyugtató fogyasztási gyakorisága: felvétel helye (Nyíregyháza 1-2 alkalommal 7, többször 4 százalék, Mátészalka 1-2 alkalommal 5, többször 6 százalék, Kisvárdai 1-2 alkalommal 8, többször 10 százalék; $p:0,0074$, $\chi^2:13,95$, $df:4$), az iskolatípus (szakmunkásképző 1-2 alkalommal 5, többször 5 százalék, szakközépiskola 1-2 alkalommal 6, többször 5 százalék, gimnázium 1-2 alkalommal 11, többször 6 százalék; $p:0,0365$, $\chi^2:10,245$, $df:4$), az évfolyam (elsőévesek 1-2 alkalommal 5, többször 2 százalék, másodévesek 1-2 alkalommal 7, többször 6 százalék, harmadévesek 1-2 alkalommal 9, többször 8 százalék; $p:0,0012$, $\chi^2:17,908$, $df:4$), a tanulmányi átlag (3,0 alatti átlag 1-2 alkalommal 4, többször 5 százalék, 3,0-4,0 közötti átlag 1-2 alkalommal 6, többször 6 százalék, 4,0 feletti átlag 1-2 alkalommal 10, többször 4 százalék; $p:0,0638$, $\chi^2:8,892$, $df:4$), a nem (fiúk 1-2 alkalommal 3, többször 4 százalék, lányok 1-2 alkalommal 13, többször 7 százalék; $p:0,0000$, $\chi^2:51,125$, $df:2$), a család struktúrája (teljes család 1-2 alkalommal 6, többször 5 százalék, hiányos család 1-2 alkalommal 10, többször 8 százalék; $p:0,0194$, $\chi^2:7,879$, $df:2$).

30 A budapesti középiskolások illegális drogfogyasztása: ópiumszármazékok 3,1, marihuána, hasis, vadkender 6,3, LSD 1,5, kokain 0,6, amfetamin 3,1, szipuzásra alkalmas szer 3,4, egyéb drog 2,2 százalék.

31 A drogfogyasztás és a felvételi helyek közötti kapcsolat: Nyíregyháza (nem fogyasztott 74, legitim drogot fogyasztott 12, illegitim drogot fogyasztott 14 százalék), Mátészalka (nem fogyasztott 80, legitim drogot fogyasztott 13, illegitim drogot fogyasztott 7 százalék), Kisvárdai (nem fogyasztott 68, legitim drogot fogyasztott 19, illegitim drogot fogyasztott 13 százalék) ($p:0,006$, $\chi^2:14,416$, $df:4$).

32 „A drogfogyasztók iskolatípusonkénti megoszlása nem mutat jelentős különbséget. A gimnazisták mindkét típusú fogyasztók között valamelyest felülreprezentáltak, a szakközépiskolások és a szakiskolások a legitim fogyasztók között, a szakmunkásképzősök pedig az illegitim drogot fogyasztók között csekély mértékben felülreprezentáltak.” (Elekes, 1993.)

33 A drogfogyasztás és az iskolatípusok közötti kapcsolat: szakmunkásképző (nem fogyasztott 75, legitim drogot fogyasztott 13, illegitim drogot fogyasztott 12 százalék), szakközépiskola (nem fogyasztott 74, legitim drogot fogyasztott 11, illegitim drogot fogyasztott 15 százalék), gimnázium (nem fogyasztott 75, legitim drogot fogyasztott 16, illegitim drogot fogyasztott 9 százalék) ($p:0,0722$, $\chi^2:8,588$, $df:4$).

34 A drogfogyasztás és az évfolyamok közötti kapcsolat: első évfolyam (nem fogyasztott 80, legitim drogot fogyasztott 10, illegitim drogot fogyasztott 10 százalék), második évfolyam (nem fogyasztott 72, legitim drogot fogyasztott 15, illegitim drogot fogyasztott 13 százalék), harmadik évfolyam (nem fogyasztott 70, legitim drogot fogyasztott 16, illegitim drogot fogyasztott 14 százalék) ($p:0,0101$, $\chi^2:13,241$, $df:4$).

35 A drogfogyasztás és a nemek közötti kapcsolat: fiúk (nem fogyasztott 79, legitim drogot fogyasztott 8, illegitim drogot fogyasztott 13 százalék), lányok (nem fogyasztott 67, legitim drogot fogyasztott 22, illegitim drogot fogyasztott 11 százalék) ($p:0,000$, $\chi^2:52,383$, $df:4$). A budapesti felvétel eredményei szerint is a drogot nem fogyasztók között többen vannak a fiúk (55,4%), mint a lányok (44,6%).

36 A drogfogyasztás és a kollégista csoportok: kollégisták (nem fogyasztott 70, legitim drogot fogyasztott 16, illegitim drogot fogyasztott 14 százalék), nem kollégisták (nem fogyasztott 77, legitim drogot fogyasztott 12, illegitim drogot fogyasztott 11 százalék) ($p:0,060$, $\chi^2:5,616$, $df:2$).

37 A drogfogyasztás és a havi pénzköltés mértéke szerinti csoportok: 0-500 Ft (nem fogyasztott 78, legitim drogot fogyasztott 12, illegitim drogot fogyasztott 10 százalék), 501-1000 Ft (nem fogyasztott 77, legitim drogot fogyasztott 15, illegitim drogot fogyasztott 8 százalék), 1001-1500 Ft (nem fogyasztott 78, legitim drogot fogyasztott 13, illegitim drogot fogyasztott 9 százalék), 1501-2000 Ft (nem fogyasztott 73, legitim drogot fogyasztott 15, illegitim drogot fogyasztott 12 százalék), 2000 Ft felett (nem fogyasztott 69, legitim drogot fogyasztott 13, illegitim drogot fogyasztott 18 százalék) ($p:0,0123$, $\chi^2:19,514$, $df:8$).

38 A drogfogyasztás és a szórakozás mértéke szerinti csoportok: nem megy el szórakozni (nem fogyasztott 71, legitim drogot fogyasztott 16, illegitim drogot fogyasztott 13 százalék), hetente egyszer (nem fogyasztott 78, legitim drogot fogyasztott 14, illegitim drogot fogyasztott 8 százalék), hetente kétszer (nem fogyasztott 76, legitim drogot fogyasztott 14, illegitim drogot fogyasztott 10 százalék), hetente háromszor (nem fogyasztott 75, legitim drogot fogyasztott 10, illegitim drogot fogyasztott 15 százalék), négyszer vagy többször (nem fogyasztott 67, legitim drogot fogyasztott 13, illegitim drogot fogyasztott 20 százalék) ($p:0,0097$, $\chi^2:20,169$, $df:8$).

39 A családi-rokoni deviancia és a drogfogyasztás kapcsolata: van valamilyen deviancia: nem fogyasztott drogot 34, legitim drogot fogyasztott 48, illegitim drogot fogyasztott 38 százalék ($p:0,0025$, $\chi^2:11,921$, $df:2$).

40 A drogfogyasztás és a szülők iskolázottsága alapján képzett csoportok: magas végzettségű szülői csoport (nem fogyasztott 74, legitim drogot fogyasztott 13, illegitim drogot fogyasztott 13 százalék), alacsony végzettségű szülők (nem fogyasztott 76, legitim drogot fogyasztott 13, illegitim drogot fogyasztott 11 százalék) ($p:0,6508$, $\chi^2:0,858$, $df:2$). A drogfogyasztás és a szülők foglalkozása alapján képzett csoportok: inaktív, nem szellemi foglal-

kozású szülői csoport (nem fogyasztott 76, legitim drogot fogyasztott 14, illegitim drogot fogyasztott 11 százalék), alacsony végzettségű szülők (nem fogyasztott 76, legitim drogot fogyasztott 13, illegitim drogot fogyasztott 11 százalék (p:0,377, χ^2 :1,948, df:2).

41 A drogfogyasztás és a dohányzás kapcsolata: nem fogyasztott drogot: soha nem dohányzott 32, próbálta 55, jelenleg is cigarettázik 13 százalék; legitim drogot fogyasztott: soha nem dohányzott 27, próbálta 46, jelenleg is dohányzik 27 százalék; illegitim drogot fogyasztott: soha nem dohányzott 19, próbálta 50, jelenleg is dohányzik 31 százalék (p:0,000, χ^2 :42,050, df:4).

42 A drog- és az alkoholfogyasztás kapcsolata: nem fogyasztott drogot: soha nem fogyasztott alkoholt 17, alkalmi alkoholfogyasztó 17, rendszeres alkoholfogyasztó 66 százalék; legitim drogot fogyasztott: soha nem fogyasztott alkoholt 8, alkalmi alkoholfogyasztó 10, rendszeres alkoholfogyasztó 82 százalék; illegitim drogot fogyasztott: soha nem fogyasztott alkoholt 10, alkalmi alkoholfogyasztó 14, rendszeres alkoholfogyasztó 76 százalék (p:0,000, χ^2 :21,374, df:4).

43 „Az adatok arra utalnak, hogy egyrészt a megkérdezett fiatalok egyértelműen különbséget tudnak tenni a próbálkozás, az alkalmi fogyasztás és a rendszeres fogyasztás között.” (Elekes, 1993)

44 Az összevont kipróbálás átlagpontjai a felvétel városaiban: Nyíregyháza 57, Mátészalka 60, Kisvárd 62 pont (p:0,112, F:2,187, df:2). Az összevont alkalmi fogyasztás átlagpontjai a felvétel városaiban: Nyíregyháza 69, Mátészalka 72, Kisvárd 70 pont (p:0,040, F:3,218, df:2). Az összevont rendszeres fogyasztás átlagpontjai a felvétel városaiban: Nyíregyháza 89, Mátészalka 89, Kisvárd 89 pont (p:0,112, F:2,187, df:2).

45 A másod- és elsőévesek összevont kipróbálás átlaga 60-60 pont (p:0,175, F:4,067, df:2). Az összevont alkalmi fogyasztás veszélyének évfolyamok szerinti megítélése: elsőévesek 71, másodévesek 70, harmadévesek 68 pont (p:0,157, F:1,851, df:2). Az összevont rendszeres fogyasztás veszélyének évfolyamonkénti megítélése: elsőévesek 88, másodévesek 89, harmadévesek 89 pont (p:0,6731, F:0,396, df:2).

46 Az összevont kipróbálás átlagok és az iskolatípusok közötti kapcsolat statisztikai jellemzői (p:0,0869, F:2,451, df:2). Az összevont alkalmi fogyasztás veszélyének iskolatípusonkénti megítélése: gimnázium 70, szakközépiskola 71, szakmunkásképző 69 pont (p:0,357, F:1,031, df:2). Az összevont rendszeres fogyasztás veszélyének iskolatípusonkénti megítélése: gimnázium 90, szakközépiskola 88, szakmunkásképző 89 pont (p:0,154, F:1,871, df:2).

47 Az összevont rendszeres fogyasztás veszélyének tanulmányi eredmény szerinti megítélése: 3,0 alatt 87 pont, 3,0-4,0 között 88 pont, 4,0 felett 91 pont (p:0,0002, F:8,889).

48 Az alkalmi szerfogyasztás veszélyének a megítélése a szülők foglalkozása és foglalkozási aktivitása alapján képzett csoportokban: nem szellemi, inaktív csoport 69, szellemi, aktív csoport 72 pont (p:0,057, F:3,6113, df:1). A rendszeres szerfogyasztás veszélyének a megítélése a szülők foglalkozása és foglalkozási aktivitása alapján képzett csoportokban: nem szellemi, inaktív csoport 88, szellemi, aktív csoport 91 pont (p:0,0077, F:7,134, df:1).

49 A drogfogyasztás veszélyességének megítélése és a dohányzás: kipróbálás (soha nem dohányzott 64, próbálta 57, most is dohányzik 55 pont (p:0,000, F:11,286, df:2), alkalmi fogyasztás (soha nem dohányzott 74, próbálta 69, most is dohányzik 67 pont (p:0,001, F:9,201, df:2), rendszeres fogyasztás (soha nem dohányzott 91, próbálta 88, most is dohányzik 87 pont (p:0,014, F:6,625, df:2). A drogfogyasztás veszélyességének megítélése és az alkoholfogyasztás: kipróbálás (soha nem ivott 66, alkalmi alkoholfogyasztó 62, rendszeres alkoholfogyasztó 56 pont (p:0,000, F:10,281, df:2), alkalmi fogyasztás (soha nem ivott életében 74, alkalmi alkoholfogyasztó 71, rendszeres alkoholfogyasztó 69 pont (p:0,0171, F:4,087, df:2), rendszeres fogyasztás (soha nem ivott 91, alkalmi alkoholfogyasztó 89, rendszeres alkoholfogyasztó 88 pont (p:0,1894, F:1,6675, df:2). A drogfogyasztás veszélyességének megítélése és a drogfogyasztás: kipróbálás (nem fogyasztott drogot 60, legitim drogot fogyasztott 58, illegitim drogot fogyasztott 50 pont (p:0,000, F:9,581, df:2), alkalmi fogyasztás (nem fogyasztott drogot 71, legitim drogot fogyasztott 68, illegitim drogot fogyasztott 64 pont (p:0,000, F:8,064, df:2), rendszeres fogyasztás (nem fogyasztott drogot 89, legitim drogot fogyasztott 89, illegitim drogot fogyasztott 86 pont (p:0,015, F:4,202, df:2).

50 A budapesti középiskolások körében végzett vizsgálati eredmények alapján a szerek elérhetősége (az „inkább nehéz, mint könnyű” és a „nagyon könnyű” válaszok aránya): bármilyen szeszes ital 92,1, altatók 79,9, nyugtatók 79,8, szipuzásra alkalmas szer 78,5 amfetamin 38,3, más drogok 31,4, marihuána 31,3, LSD 22,6, ópiumszármazék 22,5, kokain 13,8, heroin 13,4 százalék.

51 A legitim drogek és a szipuzásra alkalmas szerek beszerzésének megítélése és a dohányzás: soha nem dohányzott 73, próbálta 79, most is dohányzik 79 pont (p:0,001, F:6,325, df:2), az alkoholfogyasztás: soha nem ivott 66, alkalmi alkoholfogyasztó 74, rendszeres alkoholfogyasztó 80 pont (p:0,000, F:23,975, df:2), a drogfogyasztás: nem fogyasztott drogot 76, legitim drogot fogyasztott 82, illegitim drogot fogyasztott 78 pont (p:0,0235, F:3,765, df:2). Az illegitim drogek beszerzésének megítélése és a dohányzás: soha nem dohányzott 20, próbálta 27, most is dohányzik 32 pont (p:0,000, F:18,766, df:2), az alkoholfogyasztás: soha nem ivott 17, alkalmi alkoholfogyasztó 23, rendszeres alkoholfogyasztó 29 pont (p:0,000, F:17,0927, df:2), a drogfogyasztás: nem fogyasztott drogot 24, legitim drogot fogyasztott 28, illegitim drogot fogyasztott 35 pont (p:0,000, F:11,0698, df:2).

52 „... a legnagyobb arányban a problémák megoldatlanságát tartották a kérdezettek a drogfogyasztás legfőbb indítékának.” (Elekes, 1993)

53 A kábítószerfogyasztás lehetséges okai közül kettőt kellett kiválasztani a kérdezetteknek.

54 A PROBLÉMAMENTES faktorban a „jó dolgukban nem tudják, hogy mit csináljanak” kijelentés 0,808, a „szórakozás, jó hangulat kedvéért” indoklás elutasítása -0,7386 faktorsúly lya vesz részt. Az ÖNONTÓ faktorban a „nem vigyáznak magukra, önpusztító életet élnek” kijelentés elfogadása 0,829, a „szórakozás, a jó hangulat kedvéért” kijelentés elutasítása -0,724 faktorsúllyal szerepel. A BÜNMENTES ÉLMÉNY véleményítípust alkotó „új élmények megszerzése miatt” kijelentés faktorsúlya 0,771, a „csavarognak, bűnöző életet élnek” indoklás faktorsúlya -0,755. A HASONLÍTANI faktor egyetlen kijelentésének („másokhoz hasonlítsanak, mert mások is csinálják”) 0,960, az ELTÉRNI faktor kijelentésének („mások legyenek, mint a többség, ellenkezésből, lázadás kedvéért”) 0,874 a faktorsúlya.

55 A PROBLÉMAMENTES faktor-score átlagai és a dohányzás: soha nem dohányzott -0,0185, próbálta -0,0380, most is dohányzik 0,1514, az alkoholfogyasztás: soha nem ivott 0,0073, alkalmi alkoholfogyasztók 0,0675, rendszeres alkoholfogyasztók -0,1997 pont, a drogfogyasztás: nem fogyasztott drogot -0,0060, legitim drogot fogyasztott 0,0895, illegitim drogot fogyasztott -0,0633.

Az ÖNONTÓ faktor-score átlagai és a dohányzás: soha nem dohányzott 0,050, próbálta -0,0093, most is dohányzik -0,040, az alkoholfogyasztás: soha nem ivott -0,007, alkalmi alkoholfogyasztók -0,0018, rendszeres alkoholfogyasztók 0,0052, a drogfogyasztás: nem fogyasztott drogot 0,029, legitim drogot fogyasztott 0,089, illegitim drogot fogyasztott -0,0633.

A BÜNMENTES ÉLMÉNY faktor-score átlagai és a dohányzás: soha nem dohányzott -0,028, próbálta 0,073, most is dohányzik -0,1786, az alkoholfogyasztás: soha nem ivott -0,049, alkalmi alkoholfogyasztók -0,0746, rendszeres alkoholfogyasztók 0,0203, a drogfogyasztás: nem fogyasztott drogot -0,0196, legitim drogot fogyasztott -0,088, illegitim drogot fogyasztott 0,223.

Az ELTÉRNI faktor-score átlagai és a dohányzás: soha nem dohányzott 0,0570, próbálta 0,0329, most is dohányzik -0,1898, az alkoholfogyasztás: soha nem ivott 0,0490, alkalmi alkoholfogyasztók -0,0279, rendszeres alkoholfogyasztók -0,0093, a drogfogyasztás: nem fogyasztott drogot -0,0006, legitim drogot fogyasztott 0,048, illegitim drogot fogyasztott -0,0512.

A HASONLÍTANI faktor-score átlagai és a dohányzás: soha nem dohányzott 0,073, próbálta -0,0275, most is dohányzik -0,0261, az alkoholfogyasztás: soha nem ivott 0,030, alkalmi alkoholfogyasztók 0,033, rendszeres alkoholfogyasztók 0,0104, a drogfogyasztás: nem fogyasztott drogot 0,001, legitim drogot fogyasztott -0,0370, illegitim drogot fogyasztott 0,0326.

56 Paksi Borbála és Kó József értékvizsgálata szerint lényegesen eltér a drogfogyasztó és a „normál” minta értékpreferenciája. (Paksi Borbála-Kó József: Kísérlet a magyarországi normál- és drogos populáció értékrendszerének összehasonlításra. Alkoholológia, 3. sz. 1990.) A drogfüggőség és a drogfogyasztók értékhierarchiájának sajátosságairól „Drogfüggő fiatalok értékorientációjának sajátosságai” címen olvasható Cserne István (I. rész) és Erdélyi Ildikó

(II. rész) tanulmánya az Értékek és változások I-II. kötetben (Szerk.: Hoppál Mihály és Szecskő Tamás, TK., Budapest)

57 A változó kialakítása úgy történt, hogy a 100 fokozatú skálán transzformált változókat összeadtuk, majd átlagoltuk, így minden válaszadót jellemezhetünk a négy kijelentéssel való egyetértés mértékével.

58 A RACIONÁLIS életértelmezés változó átlaga nem (lányok 80, fiúk 76 pont; $p:0,0025$, $F:6,091$, $df:2$) felvétel helye (Mátészalka 79, Nyíregyháza 77, Kisvárdra 75 pont; $p:0,087$, $F:2,44$, $df:2$) és az évfolyam esetén (másodévesek 79, harmadévesek 77, elsőévesek 76 pont; $p:0,085$, $F:6,019$, $df:2$).

59 A VALLÁSOS életértelmezés változó átlaga: a felvétel helye (Kisvárdra 67, Mátészalka 66, Nyíregyháza 60 pont; $p:0,000$, $F:7,597$, $df:2$), rendszeres havi jövedelem (nincs 65, van 60 pont; $p:0,002$, $F:9,294$, $df:1$), szülők iskolai végzettsége (alacsony végzettségű csoport 65, magas végzettségű csoport 60 pont; $p:0,004$, $F:8,264$, $df:1$).

60 A NIHIL életértelmezés változó átlaga: iskolatípus (szakmunkásképző 38, gimnázium 36, szakközépiskola 34 pont; $p:0,080$, $F:2,527$, $df:2$), tanulmányi átlageredmény (3,0 alatt 41, 3,0-4,0 között 36, 4,0 felett 32 pont; $p:0,0018$, $F:6,350$, $df:2$), családstruktúra (hiányos család 42, teljes család 35 pont; $p:0,001$, $F:9,877$, $df:1$), nem (lányok 40, fiúk 34 pont; $p:0,000$, $F:9,877$, $df:2$).

61 A RACIONÁLIS életértelmezés változó átlaga a dohányzás szerint: soha nem dohányzott 77, próbálta 77, most is dohányzik 78 pont ($p:0,690$, $F:0,3709$, $df:2$), az alkoholfogyasztás szerint: soha nem ivott 77, alkalmi alkoholfogyasztók 79, rendszeres alkoholfogyasztók 77 pont ($p:0,400$, $F:0,915$, $df:2$), a drogfogyasztás kategóriák szerint: nem fogyasztott drogot 78, legitim drogot fogyasztott 76, illegitim drogot fogyasztott 76 pont ($p:0,449$, $F:0,799$, $df:2$).

62 A VALLÁSOS életértelmezés változó átlaga a dohányzás kategóriák szerint: soha nem dohányzott 66, próbálta 62, most is dohányzik 57 pont ($p:0,001$, $F:6,929$, $df:2$), az alkoholfogyasztás kategóriák szerint: soha nem ivott 70, alkalmi alkoholfogyasztók 63, rendszeres alkoholfogyasztók 60 pont ($p:0,000$, $F:8,702$, $df:2$), a drogfogyasztás kategóriák szerint: nem fogyasztott drogot 62, legitim drogot fogyasztott 64, illegitim drogot fogyasztott 61 pont ($p:0,5605$, $F:0,5792$, $df:2$).

63 A NIHIL életértelmezés változó átlaga a dohányzás kategóriák szerint: soha nem dohányzott 32, próbálta 37, most is dohányzik 44 pont ($p:0,000$, $F:10,243$, $df:2$), az alkoholfogyasztás kategóriák szerint: soha nem ivott 32, alkalmi alkoholfogyasztók 33, rendszeres alkoholfogyasztók 38 pont ($p:0,002$, $F:5,283$, $df:2$), a drogfogyasztás kategóriái szerint: nem fogyasztott drogot 34, legitim drogot fogyasztott 45, illegitim drogot fogyasztott 41 pont ($p:0,000$, $F:11,3152$, $df:2$).

64 A quick cluster eljárásba a „Melyik kijelentéssel tudnád magad a leginkább jellemezni?” és a „Milyen gyakran jársz templomba, vallási összejövetelre?” kérdésekhez tartozó változókat vontuk be.

65 A felvétel helye és a vallási csoportok közötti kapcsolat: Nyíregyháza (ateista 25, hívő 58, egyházhívő 17 százalék), Mátészalka (ateista 22, hívő 61, egyházhívő 17 százalék), Kisvárdra (ateista 15, hívő 53, egyházhívő 32 százalék) ($p:0,000$, $\chi^2:24,206$, $df:4$). Az iskolatípus és a vallási csoportok közötti kapcsolat: gimnázium (ateista 25, hívő 58, egyházhívő 17 százalék), szakközépiskola (ateista 27, hívő 58, egyházhívő 15 százalék), szakmunkásképző (ateista 23, hívő 60, egyházhívő 17 százalék) ($p:0,000$, $\chi^2:29,00$, $df:4$). Az iskolatípus és a nemek közötti kapcsolat: lány (ateista 15, hívő 58, egyházhívő 27 százalék), fiú (ateista 28, hívő 57, egyházhívő 15 százalék) ($p:0,000$, $\chi^2:41,533$, $df:4$). A havi rendszeres jövedelem és a vallási csoportok közötti kapcsolat: van havi rendszeres jövedelem (ateista 26, hívő 60, egyházhívő 14 százalék), nincs jövedelem (ateista 20, hívő 56, egyházhívő 24 százalék) ($p:0,000$, $\chi^2:21,194$, $df:2$). A tanulmányi átlag és a vallási klaszterek: 3,0 alatt (ateista 26, hívő 60, egyházhívő 14 százalék), 3,0-4,0 között (ateista 22, hívő 61, egyházhívő 17 százalék), 4,0 felett (ateista 20, hívő 50, egyházhívő 30 százalék).

66 A vallásos csoportok és a dohányzás kapcsolata: ateista csoport (soha nem dohányzott 25, próbálta 54, jelenleg is cigarettázik 21 százalék), hívő csoport (soha nem dohányzott 29,

próbálta 54, jelenleg is dohányzik 17 százalék), egyházhívő csoport (soha nem dohányzott 40, próbálta 49, jelenleg is dohányzik 11 százalék) ($p:0,001$, $\chi^2:17,886$, $df:4$). A vallásos csoportok és a szeszfogyasztás kapcsolata: ateista csoport (soha nem fogyasztott 10, alkalmi fogyasztók 11, rendszeres fogyasztók 79 százalék), hívő csoport (soha nem fogyasztott 16, alkalmi fogyasztók 17, rendszeres fogyasztók 67 százalék), egyházhívő csoport (soha nem fogyasztott 19, alkalmi fogyasztók 20, rendszeres fogyasztók 61 százalék) ($p:0,000$, $\chi^2:19,722$, $df:4$).

Szöveggyűjtemény a kamaszokkal, fiatalokkal folytatott szociális munkához

Tanulmányok a gyermekjólét köréből sorozatcímű szöveggyűjtemény II. kötete készült el nemrégiben. Az elsősorban felsőfokú szociális képzésben résztvevő hallgatóknak, de a szociális ellátás rendszerében működő kollégáknak is szánt szöveggyűjtemény célja válogatást adni a kamaszokkal és a fiatalokkal folytatott szociális munka széles területéről.

A kötet először a serdülőkorú fejlődést, a kamaszkori változásokat, a kamaszt és szűkebb/tágabb környezetét mutatja be és elemzi, hangsúlyozva a kölcsönviszonyok, rendszerek többdimenziójú összefüggéseit, a stresszt. Ebből kiindulva kapunk választ a kamaszokkal és családjukkal egy időben, egyszerre folytatott szociális szolgáltatás-segítségnyújtás néhány kérdésére; így például a serdülő és családja kapcsolatrendszerének izzó pontjaira, a kamaszküzdelmek és -menekülések okaira. Egy másik tanulmány már a szociálisan hátrányos helyzetű fiatalok világába kalauzol el bennünket, és ad néhány fogódzót a segítő szakember kompetencia határainak megértéséhez, gyakorlati tevékenységének „finomságaihoz”.

A kamaszokkal és fiatalokkal kapcsolatos esetvitel általánosabb felvázolásán túl a konkrét eseteleírások a velük folytatott szociális munka sajátos stratégiáit, metodikáját mutatják be. Egyebek között ilyen az enyhén mozgáskorlátozott kamaszlány családjával szembeni agresszív viselkedésének esete, vagy a Nolten panzióban élő kamaszok-fiatalok munkába integrálását célzó projekt története.

A prevenció szinte korlátlan lehetőségeit villantja fel a csepeli (az elnevezésben a funkciót is jól kifejező) tükör, ösvény, létra tini-klubot, a Belvárosi Tanoda drop out programját, a Bányai Júlia Nevelőotthon tevékenységét vagy a kamaszkori öngyilkosság megelőzését szolgáló ALIVE-programot bemutató egy-egy írás. Végül bepillantást nyerhetünk drogos fiatalok eseteibe, kezelésükbe, valamint a pártfogó felügyeleti munka még kihasználatlan lehetőségeibe.

Külföldi – angol, német és amerikai –, valamint hazai szakanyagokból állt össze a válogatás, érzékelte, hogy a nevezett korosztály szociális problémái és ezek megoldásának segítése nem ismer országhatárokat, és a külföldi, fejlettebb szociális szakma számunkra is jól adaptálható eljárásokat tud kölcsönözni. Másfelől számos hazai szakember és a gyakorlatban már kipróbált modellje minden bizonnyal tekinthető követendőknek, iskolapéldának.

Az egyes szemelvények utáni kérdések és feladatok remélhetően gondolkodásra, további elemzésekre, eredményes team-munkára ösztönzik a Tisztelt Olvasót is, és mindezek segítségével ki-ki saját maga is eljut egy-egy problémakörben alternatív megoldásmódok, eljárások, modellek kimunkálásához, kipróbálásához.

A szöveggyűjtemény ára 330 Ft+áfa. Utánvétellel megrendelhető a Vitéz János Római Katolikus Tanítóképző Főiskolától (2051 Esztergom, Majer István u. 1-3.) és a Hajdúböszörményi Óvónképző Főiskolától (4221 Hajdúböszörmény, Dészány u. 7-9.).